

Válaszom Dr. Viczián István, a földtudomány doktora megjegyzéseire és kérdéseire

Mindenekelőtt megköszönöm opponensemnek, hogy vállalta dolgozatom bírálatát, melyről összességében pozitívan nyilatkozott. A témaválasztással kapcsolatban megállapítja, hogy legnagyobb mennyiségben másodlagos ásványokat mutatok be, közöttük számos olyan, melyek meddőhányókon, vagy felhagyott bányavágatokban jelennek meg. Ilyen módon a bemutatott ásványok döntő része víztartalmú szulfát, foszfát vagy arzenát. Ez igaz, a legtöbb új információt a fenti környezetben képződött fázisok nyújtották számomra. Ugyanakkor azt is hangsúlyozza, hogy a leírt ásványok jelentősége sokrétű, vannak geokémia, környezeti geokémiai fontosságú, vagy közettani-földtani értelmezést segítő információt hordozó fázisok egyaránt. Bírálom egyetért azzal, hogy a vizsgálati módszereket csak röviden ismertetem, mert ezek a hivatkozott cikkekben le vannak írva, bár opponensem szerint tanulságos lett volna a jellemzően kismennyiségű fázisok preparálási módszereit bemutatni. Ezzel messzemenően egyetértek, mert ezek a speciális preparálási technikák az alapja az egyes fázisok további műszeres vizsgálatának. Sajnálom, hogy ezt nem tettem meg. Az ásványok ismertetésénél felhívja a figyelmet a szűkszávúságra, melyet azoknál a fázisoknál tart kritikusan, melyekről még nem jelent meg publikáció, vagy csak kivonat formájában ismert némi információ. Ezek pótlására a tanulmányokban történő megjelenést tartaná fontosnak, amivel magam is teljesen egyetértek, és ezért ilyen tanulmányok készítése, publikálása folyamatban vannak. Opponensem alapos bírálatában sok apró hibát, hiányosságot talált a dolgozatban, melyek döntő részével egyetértek. A formai megjegyzések között kiemeli, hogy a dolgozat példamutatóan tömör. Magam is úgy gondoltam, hogy ezzel a tömörséggel is bizonyítható a példaként tárgyalt fázisok jelenléte a hazai képződményekben. Köszönöm az építő jellegű kritikai észrevételeket és azt, hogy az értekezés nyilvános vitára bocsátását javasolja. Végül az opponensem által adott konkrét kérdések és válaszaim.

1) Az ásványok kémiai képlete

A dolgozat – nagyon helyesen – minden esetben megadja az ásvány kémiai képletét. Ezeket összehasonlítottam a Handbook of Mineralogy (1990-2000, Mineral Data Publishing, Tucson, Arizona) által megadott képletekkel. A legtöbb esetben egyezik, de néhány eltérést találtam (ezek közül a *katoit* kielégítően meg van magyarázva az értekezésben):

név - dolgozat - Handbook of Mineralogy

kawazulit - $\text{Bi}_2\text{Te}_2\text{Se}$ - $\text{Bi}_2(\text{Te},\text{Se},\text{S})_3$

kamphaugit-(Y) - $\text{Ca}_2(\text{Y},\text{RFF})_2(\text{CO}_3)_4(\text{OH})_2 \cdot 3\text{H}_2\text{O}$ - $\text{CaY}(\text{CO}_3)_2(\text{OH}) \cdot \text{H}_2\text{O}$

ancilit-(Ce) - $\text{SrCe}_3(\text{CO}_3)_4(\text{OH})_3 \cdot \text{H}_2\text{O}$ - $\text{Sr}(\text{Ce},\text{La})(\text{CO}_3)_2(\text{OH}) \cdot \text{H}_2\text{O}$

clairit - $(\text{NH}_4)_2(\text{Fe},\text{Mn})_3(\text{SO}_4)_4(\text{OH})_3 \cdot \text{H}_2\text{O}$ - $(\text{NH}_4)_2(\text{Fe},\text{Mn})_3(\text{SO}_4)_4(\text{OH})_3 \cdot 3\text{H}_2\text{O}$

boussingaultit - $(\text{NH}_4)_2\text{Mg}(\text{SO}_4)_2 \cdot \text{H}_2\text{O}$ - $(\text{NH}_4)_2\text{Mg}(\text{SO}_4)_2 \cdot 6\text{H}_2\text{O}$

wilcoxit - $\text{MgAl}(\text{SO}_4)_2\text{F} \cdot 18\text{H}_2\text{O}$ - $\text{MgAl}(\text{SO}_4)_2\text{F} \cdot (17-18)\text{H}_2\text{O}$

Az eltérések nem jelentősek, és a kawazulit kivételével a víz- és OH-tartalomban van a különbség. Ez bizonyára azt mutatja, hogy ezek spontán módon is könnyen változnak, és pontos kimutatásuk is nehéz. Mindenesetre jó lenne erről a Szerző magyarázatát tudni.

Közös válasz: a képletekben lévő különbségek részben az elemzési eredményekben lévő különbségeket tükrözik (főleg a mért víztartalomban lévő eltéréseket), részben az újabb, szerkezettel összefüggésben lévő új információkat tükrözik (pl. kawazulit esetén). De előfordul, hogy a figyelmetlenségem a különbség oka, pl. clairit, boussingaultit esetén. A kamphaugit-(Y) első képleténél $Z = 4$ (Raade and Brastad 1993), a másodiknál $Z = 8$ (Rømming et al. 1993). Az ancilit-(Ce) esetén az első képlet a jó, ennek Ca-analógja, a kalcioancilit-(Ce) bemutatásánál már ezt használja a Handbook of Mineralogy is. A saját

kémiai elemzéseink alapján csak a Sr/Ca : RFF = 1 : 3 arányra jönnek ki a megfelelő kationszámok.

2) Egyéb kémiai megjegyzések

Arthurit: az ásvány kémiai elemzésében néhány tized % SiO₂-t is kimutattak (p. 11, IV. tábl.). A Szerző a Si iont a számított képletekben, mint az As helyettesítőjét vette figyelembe. Kérdés, hogy nem lett volna helyesebb az SiO₂-t szennyezésnek tekinteni, és nem venni figyelembe az arthurit képletének számításakor. A SiO₂ tartalommal kapcsolatban hasonló kérdés merül fel még a következő ásványoknál is: *mixit*, *kalkofillit*, *fornacit*, *vauquelinit*, *sabelliit*.

Válasz: a BSE-képekből láthatóan (igaz, nem minden esetben van ilyen illusztrációja az illető ásványnak a dolgozatban) a Si nem jelenik meg önálló fázisként az arthuritban (és a többi fent említett ásványban), ezért mivel gyakori jelenség, hogy az As-t vagy akár a P-t Si helyettesíti az arzenátokban és foszfátokban, szerintem helyesebb ilyen módon figyelembe venni.

3) A röntgenpordiffrakciós etalon-adatok felhasználása

A legtöbb ásvány esetében közli a dolgozat a megfelelő ICDD 4 (International Centre for Diffraction Data) kártya számát, és vagy a teljes adatsort, vagy a legfontosabb jellemző reflexiókat. Néhány esetben azonban ez nem történik meg:

Gartrellit: csak sejteni lehet, hogy az etalon röntgen-adatok (p. 8) Nickel et al. (1989) cikkéből vannak, amelyek különben megegyeznek a MinDat-ban közölt adatsorral. Megjegyzendő, hogy Krause et al. 1998: Eur. J. Min. 10. 179-206. cikkében újabb és számított XRD adatok is lettek volna.

Hinsdalit: A közölt diffraktogramon (p. 16, 11. ábra) látszik a jó egyezés a *hinsdalit* csúcsaival, de nincs megadva az etalon adat eredete. Hasonlóképpen a hivatkozott cikkben sem: Szakáll et al. 2007.

Kabazit-Mg: Kár, hogy a Szerző és munkatársai által leírt kabazit-Mg-ről nem közöl a dolgozat pordiffrakciós adatokat. A hivatkozott publikáció (Montagna et al. 2010: Am. Mineral. 95, 939-945) még kristályszerkezet-meghatározást is közöl, így elfogadható, hogy ez a cikk „túl jó” ahhoz, hogy ebben legyenek benne a pordiffrakciós adatok. De máshol meg kellene adni ezeket is, mert a további határozáshoz ezek is hasznosak lennének.

Katoit: Hasonló a helyzet a Csódi-hegyi katoittal. Itt is a hivatkozott cikkben (Ferro et al. 2003: Eur. J. Mineral. 15, 419-426) még szerkezetfinomítás is van, de sem abban, sem a dolgozatban nem közlik a por-adatokat.

Joaquinit-(Ce): A dolgozat utal rá, hogy a joaquinit-(Ce) és az ortojoaquinit-(Ce) főleg a röntgenvonalak intenzitásai alapján különböztethető meg (p. 61, XLIII. táblázat), és ezek közül a vizsgált minta joaquinit-(Ce). Jó lett volna ennek bizonyítására az ortojoaquinit-(Ce) adatait is közölni.

Ancilit-(Ce): Akkor is célszerű lett volna közölni az etalon adatokat és azok forrását, ha csak egyetlen reflexiója azonosítható. Talán az etalon adat forrása Pekov et al. 1997?

Nahkolit, *burkeit*: A dolgozat közli a nahkolit diffraktogramját (p. 89, 81. ábra), de az ábrából nem vehető ki az etalon-adat eredete, és külön sincs megadva. A burkeitről nincs egyáltalán közölt röntgen-adat. A hivatkozott munkában (Szakáll et al. 2006) is csak grafikus ábrák vannak, de az etalon-adatok forrása nincs ott sem megadva.

Volborthit: Itt meg van adva az etalon kártya száma (p. 90), csak maguk a saját mért XRD adatok nincsenek, sem a dolgozatban, sem a hivatkozott konferenciai kivonatban (Szakáll, Sajo 2003).

Közös válasz a fenti megjegyzésekre: az XRD etalon-adatok hiánya a következtelenségemet mutatja, minden esetben meg kellett volna adnom őket, jogos a bíráló kritikája. Ahol nem közöltem táblázatos adatsort, úgy gondoltam a megfelelő tanulmányban meglévőt ismételni fölösleges. Azonban, ha ott sem közöltünk ilyet (pl. katoit és volborthit esetében) nyilván nem lett volna fölösleges.

4) Egyéb röntgendiffrakciós problémák

4.1. Ikonolit: a legfontosabb reflexiókat három mintánál is megadja (p. 19), ezen kívül itt megad egy dcalc értéket is, amelyről azt mondja, hogy azok az ICDD 00-025-1175 kártya adatai. Ezek tehát számított adatok? Ugyanakkor az ikonolitra vonatkozó saját mérési eredményeket a XII. táblázat is tartalmazza, de az nem azonos a megadott 3 minta adataival, sem azok átlagával. A XII. táblázat tartalmazza az ICDD 00-025-1175 kártya összes adatát is. Elég lett volna csak ezt a XII. táblázatot közölni.

Válasz: az ICDD 00-025-1175 kártya adatai számoltak. Egyébként valóban elég lett volna a XII. táblázatot közölni, hiszen az meggyőzően bizonyítja az ikonolit jelenlétét.

4.2. Planerit, aheylit: A dolgozat szerint a parádfürdői türkiz-ásvány reflexiói részben a planerittel, részben az aheylittel egyeznek (p. 39). Ezt a megállapítást jobban kellene tárgyalni és dokumentálni. Mivel a vizsgált ásvány a két szélső tag izomorf elegye, inkább az valószínű, hogy valahol a kettő között kell lenni minden csúcsának.

Válasz: valóban, itt helyesebb lett volna táblázatosan megjeleníteni a mérési eredményeket, mellettük összehasonlításképpen a planerit és aheylit adatsorával, ami bizonyította volna a bíráló jogos megjegyzését.

4.3. Kabazit-Mg: A XL. táblázatban a kabazit-Mg víztartalmának és a és c tengelyének értékei nem egyeznek meg a Montagna et al. 2010-ben közölt adatokkal. Mi ennek az oka?

Válasz: a figyelmetlenségem.

4.4. Kamphaugit-(Y): A dolgozat szerint az XRD felvételből indirekt úton következtetni lehet a víztartalomra Rømming et al. (1993) szerint (p. 59). Nem mondja meg azonban, hogy a XVI. táblázatban közölt konkrét adatokból hogyan történt a következtetés.

Válasz: Bár az eredeti kivonatunkban szerepel, de a dolgozatba sajnálatosan nem került be a magyarázat oka, ez pedig Rømming et al. (1993) szerint: a 004 és 008 reflexiók intenzitása erősen függ a víztartalomtól. A szarvaskői mintában a 004 reflexió éppen látható, a 008 reflexió erős, ezért ez az ásvány képletegyeségenként kevesebb, mint $3\text{H}_2\text{O}$ -t tartalmaz.

5) Ásványtani megjegyzések

5.1. A tsumcorit Zn-tartalmának eredetében valószínűleg a szfaleritnek volt szerepe (p. 30).

Válasz: egyértelműen, mert más Zn-szulfidot gyakorlatilag nem ismerünk innen.

5.2. A kabazit-Mg környezetében gyakori „Mg-gazdag szmektitet” nem lehetne szaponitnak nevezni (p. 55)?

Válasz: nagy valószínűséggel valóban szaponit, de ha egy mód van rá én csak teljes kémiai elemzés + szerkezetvizsgálat alapján szeretek ásványneveket leírni.

5.3. A szabadbattyáni fornacit és vauquelinit krómtartalmának magyarázatához nem csak látszólag, de valóban kevésnek tűnnek a gerecsei jura króm-spinellek (p. 72). E kérdésben még további vizsgálatokra van szükség.

Válasz: a Cr állandó jelenléte ezekben a másodlagos ásványokban mindenképpen azt mutatja, hogy lennie kell a tágabb környezetben olyan kőzetnek, ami ezt az elemet nagyobb koncentrációban tartalmazza. Korábban nem volt jobb ötletem, mint a gerecsei krómtartalmú spinellek, de ma már pl. tudjuk, hogy a velencei-hegységi szilikokarbonátit, a beforsit 700-900 ppm közötti koncentrációban Cr-ot tartalmaz. Nem zárható ki, hogy ilyen jellegű kőzetekből mobilizálódott a Cr, és vett rész egyes ásványok felépítésében.

Miskolc, 2014. június 24.

Szakáll Sándor